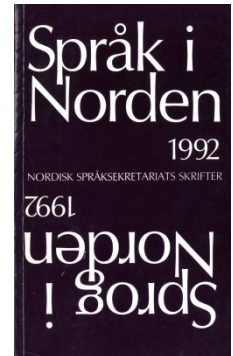

Sprog i Norden

Titel: Årets bog – Den Store Danske Udtaleordbog
Forfatter: Jørgen Schack
Kilde: Sprog i Norden, 1992, s. 120-123
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Årets bog – Den Store Danske Udtaleordbog

Af Jørgen Schack

I 1991 udkom Den Store Danske Udtaleordbog af Lars Brink, Jørn Lund, Steffen Heger og J. Normann Jørgensen. Ordbogen beskriver udtalen i dansk standardsprog, dvs. rigsmålet samt det lokalt farvede sprog som ikke er egentlig dialekt. Den Store Danske Udtaleordbog (herefter forkortet til SDU) er kort omtalt i Sprog i Norden 1991, s. 112–113 (Ny språklitteratur, Danmark). Her fik den følgende ord med på vejen: «Denne ordbog er et hovedværk i den danske bestand af videnskabelige ordbøger, i betydning på linje med Ordbog over det Danske Sprog». Ordbogen var kun få uger gammel da denne flotte karakteristisk blev givet, og efter at bogen har været brugt flittigt i Dansk Sprognævns oplysningstjeneste i godt et års tid, kan man konstatere at de rosende ord på ingen måde er overdrevne.

Man går sjældent forgæves i SDU, der både i kraft af omfanget (1659 sider) og den indholdsmæssige kvalitet lever op til sit navn. I brugervejledningen oplyses det at ordbogen har ca. 45.000 opslag, som dækker udtalen af over 100.000 ord, idet man på grundlag af oplysningerne i artiklerne kan danne sammensatte og afledte ord. SDU angiver ikke på alfabetisk plads udtalen af regelmæssige bøjningsformer; disse må man slå op i bøjningsreglerne bagest i ordbogen. Uregelmæssige bøjningsformer anføres naturligvis overalt under det pågældende opslag-sord.

Taler danskerne virkelig sådan?

SDU er en beskrivende ordbog. Det betyder for det første at alle de udtaler ordbogen indeholder er nogle redaktørerne faktisk har hørt, og det man finder i ordbogen er således en beskrivelse og karakteristik af hvordan sproget *virkelig* udtales – ingen udtaler er konstrueret til formålet.

For det andet betyder det at ordbogen principelt ikke anbefaler nogen af de ofte mange mulige udtaler et ord kan have, frem for

andre. For alle opslagsord oplyses en såkaldt distinkthedsform og en hovedform, der ifølge brugervejledningen er udtaler der forekommer hos de fleste h jrk benhavnsktalende født 1930, og som i øvrigt normalt er de udtaler der bruges i standardsproget.

Distinkthedsformen angiver den tydeligste spontane udtale af ordet når det (om muligt) står alene, mens hovedformen, der i mange tilfælde er enslydende med distinkthedsformen, angiver udtalen i spontan flydende tale. Distinktheds- og hovedformen er ofte suppleret med almindelige variantudtaler og/eller varian- tudtaler der kan være betingede af sprogbrugerens alder, hje- megn og sociale tilhørsforhold (h jsocial, lavsocial) eller af den situation ordet udtales i (graden af formalitet, bundethed til bestemte sammenhænge m.m.).

okay interj. D: ' w'k j =
' w'k j, mindre distinkt ' 'k j, endnu
mindre distinkt samt gamle -'k  , især unge
' w' , gamle også '  ' ,  ldre L-prov. også
' w' ³⁶ og ' ', distinkt (samt emfatisk
modvilligt, men opgivende) også ' w'  og,
især unge, ' w'  og, i  ldre L-prov., ' w' ,
distinkt også -'k j og -'k j'
Ordet bruges ofte som prædikativt adj. fx

³⁶HAN ER 'HELT 'O'KAY, ved sammenligning
mister ordet, efter sprogets alm. regler, et af
sine hovedtryk fx 'HAN ER 'O'KAY, MEN
'HUN ER 'IKKE 'MEGET 'VÆRD eller (hos
nogle) HAN ER O'KAY, MEN 'HUN...; den
første sætnings tryk findes imidlertid også,
hvor tanken om sammenligning er dunkel:
'HAN ER 'O'KAY eller 'HAN ER O'KAY (smi.
'han er 'god ,nok), jf. § 85. Jf. O.K., der har
de samme trykforhold, og ОКЕYДОКЕY.

Figur 1. Artiklen om okay fra Den Store Danske Udtaleordbog.

Redaktørerne imødegår flere steder i de indledende afsnit det uundgåelige spørgsmål om hvilke udtaler de selv eller andre autoriteter på området anser for korrekte. Den prægnante for- mulering i afsnittet Ordbogens principper fortjener at blive gen- taget her:

Det er meningsløst at spørge om den korrekte udtale i dansk overhovedet. Hvad der er fejl i nogle danske sprogvarianter fx *vili* i stedet for *vily* VILLY, er eneste korrekte form i andre, og i atter andre er de begge korrekte. Vil man insistere og mene, at den ene sprogvariant vel kan være korrektere end den anden, så bliver dette til syvende og sidst lige så meningsløst som synspunktet, at den afrikanske elefant er mere korrekt end den indiske. Naturligvis kan den ene sprogvariant tænkes at forekomme hos socialt laverestående,

dummere, grimmere eller ondere personer, men ukorrekt bliver den ikke derfor. (s. 11).

Der er ingen tvivl om at nogle vil blive forbavsede, skuffede eller måske ligefrem fortørnede over at SDU ikke fremhæver bestemte udtaler som de eneste korrekte eller i det mindste som mere korrekte end andre. SDU vil dog også kunne tilfredsstillende brugere der ønsker oplysning om hvilke udtaler der i reglen regnes for rigtige, dannede, smukke osv. I ordbogen skelnes der som nævnt mellem de to socialt betingede udtaletraditioner, højsocialt korrelerede (forkortet H) og lavsocialt korrelerede (forkortet L). Hovedformerne, der repræsenterer udtalen hos de fleste (midaldrende) højkøbenhavnstalende, vil i de fleste tilfælde være dem man bør lægge sig efter hvis det man stræber efter er en dadelfri rigsmålsudtale.

For hvert opslagsord anfører SDU som nævnt ovenfor en særlig tydelig udtale af ordet, den såkaldte distinkthedsform. For de fleste danskere må selv distinkthedsformerne i nogle tilfælde være rystende læsning. – Er «øjentere» virkelig vores tydeligste udtale af ordet *orientere*? Vi kan da udtale ordet meget tydeligere, vil nogle nok indvende. Og det kan vi selvfølgelig sagtens; vi kan om nødvendigt udtale ordet stavelse for stavelse: «o-ri-en-te-re», men en sådan overdistinkt udtale forekommer kun i meget specielle talesituationer (fx hvis vi vil signalere hvordan ordet staves eller hvor det kan deles ved linjeskift). Den vil aldrig forekomme i spontan tale.

Hvem kan bruge SDU?

SDU er med sin meget fintmærkende lydskrift (en let modificeret udgave af det danske lydskriftssystem, Dania) ikke umiddelbart tilgængelig for personer der er uvante med denne specielle form for skrift, og ordbogen henvender sig derfor i første række til fagfolk: sprogforskere, undervisere mv. Dette bør dog ikke afholde interesserede ikke-fagfolk fra at drage nytte af denne enestående registrering af udtalen i moderne dansk standardsprog. På indersiden af omslaget findes en «Kortfattet nøgle» der forklarer hvordan ordbogens artikler er opbygget. Den der har tid og en vis portion gåpåmod, kan finde yderligere hjælp i en

meget grundig og pædagogisk gennemgang af de enkelte lyd-skriftegns værdi (s. 80–89) og i afsnittet om det danske lydssystem (s. 90–109). Det sidstnævnte afsnit er uden tvivl meget værdifuldt for brugere fra de øvrige nordiske lande for hvem det danske lydssystem ofte – og af gode grunde – forekommer dunkelt og uigennemskueligt, i hvert fald når det ses i forhold til ordenes stavemåde.

Ordbog over det Danske Talesprog

SDU holder på en måde mere end den lover, idet den ud over de meget detaljerede udtaleoplysninger ofte leverer oplysninger om andet end udtale i snæver forstand. Den nævner fx visse ordformer som andre ordbøger fortier fordi de pågældende former ikke er i overensstemmelse med skriftsprogsnormen. Et eksempel er formen *manuskrift*, der ifølge SDU er meget almindelig hos børn og i lavsprog. *Manuskrift* er ikke en udtale af ordet *manuskript*, men betragtes som en anden orddannelse. Ordbogen gør således opmærksom på en række meget udbredte ordformer der hyppigt afspejles i skriftsproget, hvor traditionen uden skånsel forsyner dem med prædikateret «stavefejl». En meget hyppigt forekommende skriftsprogsform er *udemærket* (for *udmærket*). Ordbogens behandling af denne form fremgår af figur 2.

udemærket adj. D: *'ud'ma:ɣð*
'udð'má:ɣð^{20.5}, *'ud'má:ɣð*^{20.5}
Strengt taget repræsenterer udtalerne hver sin orddannelse, idet *'udð'má:ɣð*^{20.5} er dannet af *uðe*, en dannelse, der i distinkt tale, sporadisk og individuelt bestemt (især hos børn), kan lyde *'udð'má:ɣð*

Figur 2. Artiklen om *udemærket* fra Den Store Danske Udtaleordbog.

SDU kan anbefales til alle der interesserer sig seriøst for moderne dansk talesprog.

Lars Brink, Jørn Lund, Steffen Heger og J. Normann Jørgensen under medvirken af Harry Andersen, Ebbe Nielsen og Suzanne Strange: *Den Store Danske Udtaleordbog*. Munksgaards Forlag, 1991.